

Waar vier wegen samenkomen – Tommi Kinnunen
Sophie Kuiper
Vertalersgeluktournee 2016

Waar vier wegen samenkomen is de Nederlandse vertaling van *Neljäntienristeys*, het literaire debuut van Tommi Kinnunen uit Finland. Daar werd het boek een bestseller, en inmiddels is het in veertien talen vertaald.

De roman vertelt het verhaal van een familie uit Kuusamo, een dorp in het noorden van Finland. Het is eigenlijk een verzameling korte verhalen, verteld vanuit vier verschillende perspectieven. Samen vormen die één groter verhaal, dat ongeveer 100 jaar beslaat. Allereerst is er Maria, de vroedvrouw van het dorp. Ze verdient haar eigen geld, heeft een buitenechtelijk kind, laat voor zichzelf een huis bouwen dat veel te groot is en heeft ook nog eens een fiets, zodat ze zelfs voor haar vervoer geen man nodig heeft. Haar dochter, Lahja, wil alles wat haar moeder juist niet wilde: een man en veel kinderen. Ze trouwt met Onni, een lieve en zachtaardige man, met wie ze een gezin sticht. Als de oorlog uitbreekt, wordt Onni naar het front in Karelië gestuurd en moeten Lahja, Maria en de kinderen uit voorzorg naar het westen van Finland. Na de oorlog is er van Kuusamo niet veel meer over. Onni bouwt een nieuw huis voor het gezin, het hoogste van het dorp. Het is de tijd van de wederopbouw en de naoorlogse welvaart, en het had Lahja's gedroomde leven kunnen zijn, ware het niet dat Onni gebukt gaat onder zware depressies. Hij verlangt naar een ander leven, maar dat is onbereikbaar: hij valt op mannen, in een tijd waarin homoseksualiteit nog strafbaar is. Jaren later, als Lahja is overleden, is Lahja's schoondochter Kaarina degene die alle losse eindjes van de familiegeschiedenis aan elkaar knoopt.

Er wordt wat afgebouwd in het boek, en de bouwtermen vlogen me tijdens het vertalen om de oren. Dat was nogal een uitdaging, maar met wat onderzoek kwam ik er meestal wel uit. Toch was er één fragment waar ik niets van begreep. Als Maria een nieuwe oven laat bouwen, vraagt ze de metselaar:

‘Je hebt toch geen glasplaat in het rookkanaal gemetseld?’

Waarop de metselaar antwoordt: ‘Dat zou ik bij de vroedvrouw toch nooit doen.’

Gelukkig kon ik Tommi Kinnunen altijd mailen en vond hij het leuk om uitgebreid te antwoorden, compleet met foto's en anekdotes. Hij vertelde mij dat men in het noorden altijd een fles drank achter de hand moest houden voor de metselaar, ook tijdens de drooglegging in de jaren twintig. Om er zeker van te zijn dat hij zijn fles zou krijgen, bouwde de metselaar een glasplaat in het rookkanaal in, zodat de schoorsteen niet zou trekken, terwijl er ogenschijnlijk niets mis mee was. Als hij zijn fles drank had gekregen, ging hij nog één keer het dak op om een steen in de schoorsteen te laten vallen. Was er geen drank, dan liet hij de glasplaat gewoon zitten.

Dat zijn leuke weetjes, die je als vertaler zomaar gratis krijgt.

Lastiger werd het wanneer Maria en kleinzoon Johannes een kaartspelletje spelen, waarbij ze woordgrapjes maken die alleen zij begrijpen. In huis is het weer bonje, en Johannes vlucht naar zijn oma, die hem kalmeert met een potje kaarten. Het is een intiem moment tussen oma en kleinzoon, waarbij de lezer zich een beetje een buitenstaander voelt. In het Fins gaat het, letterlijk vertaald, ongeveer zo:

Als Maria de ruiten zeven naast de eerste zeven legt:

– *Ruudut on suuret, sanoi lasimestari.*

‘De ruiten zijn groot, zei de glaszetter.’

Even later, als Maria de klaveren zes op de klaveren zeven legt:

– *Ristillistä se oli Miina-vainaankin elämä.*

‘Christelijk was ook het leven van Miina.’

Daarna, als Johannes weer aan de beurt is en een zes op de harten zeven legt:

– *Herttapataa, sanoi Nissin hullu poika!*

‘Hartenstoofpot, zei de gekke zoon van Nissi!’

En tot slot, als Johannes een harten acht kwijt kan:

– *Herttaista se on, hän aloitti ja Maria liittyi heti mukaan, – nälkään kuolevan elämä.*

‘Schattig is het,’ begon hij, en Maria sloot meteen aan: ‘het leven van iemand die sterft van de honger.’

Dat slaat in het Nederlands natuurlijk nergens op. De grap zit hem in de Finse dubbele betekenis van de kleuren van het kaartspel. De ruiten leverden gelukkig geen problemen op. Maar dan het christelijke leven van Miina: *ristillinen* is zowel een klaveren kaart als ‘christelijk’: niet alleen de kaart, maar ook het leven van Miina was christelijk. Dan de hartenstoofpot. *Hertta* verwijst zowel naar de kaartkleur als naar het orgaan, dus daar kon ik wel wat mee. Maar dan die stoofpot: *pata* is inderdaad stoofpot, maar ook de naam van het spelletje dat ze spelen, dat wij in Nederland niet kennen. Dat de gekke zoon van Nissi het lekker vindt, wil zeggen dat eigenlijk niemand het lekker vindt. In het Finse woord voor ‘schattig’, *herttainen*, komen de harten weer terug: schattig, het leven van iemand die sterft van de honger. Fins sarcasme.

Ik moest dus zelf aan de slag met klaveren, harten en ruiten. Op zich genoeg ingrediënten voor wat leuke woordspelingen, maar ik moest me wel aan dezelfde kaarten houden, want anders klopte het spel niet meer. Dit is het geworden:

Maria legde de ruiten zeven naast de eerste zeven.

‘Mooie ruiten, zei de glaszetter.’

Johannes sorteerde zijn kaarten en vond de harten zeven, die hij aan de rij zevens toevoegde. Maria legde de klaveren zes op de klaveren zeven. ‘Kijk, Miina is weer op de klaver.’

Johannes glimlachte. Hij legde een zes op de harten zeven.

‘Een pak van mijn hart!’

(...)

Maria had geen geschikte kaart en pakte er één van de omgekeerde stapel. Johannes legde de harten acht onder de harten zeven.

‘Hartverscheurend is ’t,’ begon hij en Maria sloot meteen aan: ‘te sterven van verdriet.’

Heel wat ingrepen dus. Mooi meegenomen was het dat ‘weer op de klaver zijn’ net zo ongewoon is als de Finse uitdrukking, en bovendien streektaal, net als de Finse. Ik heb de opmerkingen iets meer op elkaar aan laten sluiten dan in het origineel – als het een verzameling op zichzelf staande woordgrapjes was, zoals in het Fins, klonk het in mijn oren iets te, tja, vertaald.

Bij het vertalen zijn het vaak de kleine dingen die vreemd lijken, die je niet meteen begrijpt, of die op de een of andere manier een belletje doen rinkelen. Dan moet je op je hoede zijn,

want voor je het weet ontgaat je een goede grap. Gelukkig kon ik altijd contact opnemen met de schrijver om te vragen wat erachter zat. Naast de glasplaat en het kaartspel zitten er namelijk wel meer grapjes in het boek, maar die zijn subtiel verstopt. Echt gelukkig werd ik toen ik zelf een grapje mocht verstopten. Ik denk niet dat het door iedereen opgepikt zal worden, maar dat was precies wat Kinnunen ook in gedachten had toen hij de bewuste zin schreef.

Het gaat om een naam in het deel over Onni. Onni's contacten met mannen moeten in het diepste geheim plaatsvinden. Daarom gebruikt niemand zijn eigen naam. Als Onni zijn leven overpeinst, vraagt hij zichzelf: *Kuinka monta Kakea hän on tavannut?* Hoeveel mannen genaamd Kake heeft hij ontmoet?

Het kwartje viel niet meteen, maar omdat Kake geen doodgewone Finse naam is, vermoedde ik wel dat er iets aan de hand was. Ik had als schuilnaam eerder het Finse equivalent van Jan of Piet verwacht. Ik vroeg het Kinnunen, en hij zei dat hij een personage van de kunstenaar Touko Laaksonen bedoelde. Laaksonen maakte in de tweede helft van de twintigste eeuw homo-erotische tekeningen, waarmee hij ook buiten Finland vrij bekend werd. Kake is een van zijn vaste personages, en dus een logische schuilnaam voor dergelijke anonieme ontmoetingen. Ik wist dat in Nederland vrijwel niemand Kake zou kennen, en zocht naar een andere naam, een vrij gewone naam, maar wel eentje met een dubbele bodem. Het liefst wilde ik de link met de kunstenaar behouden, want het is immers een Fins boek.

Nu wil het toeval dat Touko Laaksonen beter bekend is als Tom of Finland. En zo werd de oplossing me eigenlijk in de schoot geworpen: misschien, dacht ik, zijn er Nederlandse lezers die dan wel nooit van Kake, maar wél van Tom of Finland gehoord hebben. En zo is Kake Tom geworden, en vraagt Onni zich in de vertaling af hoeveel mannen genaamd Tom hij heeft ontmoet. Zoiets subtiels en ingewikkelds zo simpel oplossen: soms heeft de vertaler dat geluk.

Kake op een kussensloop